

10 клас

1. Back-to-School. Серед різноманіття дисциплін, що викладаються на хімічному факультеті Університету, сталою популярністю користується спецкурс «Біонеорганічна та фармацевтична хімія». Далі наведено невеличкий уривок методичних вказівок до однієї з лабораторних робіт відповідного спецкурсу: «Бюретки ... заповніть буферним розчином, що містить амоніак ($3.2 \text{ моль} \cdot \text{л}^{-1}$) та NH_4Cl ($0.8 \text{ моль} \cdot \text{л}^{-1}$), а також розчином комплексонату заліза(III), який містить суміш ... $\text{NH}_4\text{Fe}(\text{SO}_4)_2$ ($2.5 \cdot 10^{-2} \text{ моль} \cdot \text{л}^{-1}$), натрій етилендіамінтетраацетату ($0.05 \text{ моль} \cdot \text{л}^{-1}$) та амоніаку ...». Здавалося б, немає нічого складного, але всі зазначені розчини, так само як і багато десятків інших, мають бути заздалегідь приготовлені.

1. Розрахуйте об'єм «аптечного» нашатирного спирту (10 %, $0.957 \text{ кг} \cdot \text{л}^{-1}$), що необхідний для приготування 200 мл робочого розчину амоніаку.

2. Розрахуйте масу наважки нашатирю, яка необхідна для приготування 150 мл відповідного розчину.

3. Розрахуйте масу залізоамонійних галунів – $(\text{NH}_4)_2\text{SO}_4 \cdot \text{Fe}_2(\text{SO}_4)_3 \cdot 24\text{H}_2\text{O}$, що необхідна для приготування 100 мл розчину заліза(III).

4. Розрахуйте масу наважки трилону Б або ж хелатону III ($\text{C}_{10}\text{H}_{14}\text{N}_2\text{O}_8\text{Na}_2$) дигідрату, яку необхідно взяти для приготування 250 мл розчину комплексону.

2. Алкановий синтез. У 1855 році відомим французьким хіміком була відкрита іменна реакція подвоєння вуглецевого ланцюга. Сутність новітнього, як на той час, методу полягає у взаємодії алкілгалогенідів ($\text{C}_n\text{H}_m\text{Hal}_k$, де $\text{Hal} = \text{Cl}$ або Br) з металом, у класичному варіанті – з натрієм.

1. Назвіть прізвище вченого, що відкрив вищезгадану реакцію.

Відкрита реакція має ряд суттєвих недоліків. Так, наприклад, неможливо селективно синтезувати несиметричні алкани, а також використання третинних алкілгалогенідів призводить до протікання ряду побічних перетворень, які не дозволяють отримати цільову сполуку з високим виходом.

2. Чому метод не дозволяє селективно синтезувати несиметричні алкани? Відповідь підтвердіть відповідними схемами реакцій.

3. Які побічні перетворення відбуваються при використанні третинних алкілгалогенідів? Відповідь підтвердіть відповідними схемами реакцій.

У подальшому зазначений метод зазнав ряд модифікацій, які дозволили покращити його ефективність. Одна з модифікацій полягає у використанні металу X. Наприклад, для реакції з невідомим бромалканом ($w(\text{C}) = 29.30 \%$) масою 6.15 г необхідно усього 1.63 г металу X.

4. Встановіть бруто-формулу бромалкану та метал X. Наведіть можливі продукти реакції.

Альтернативним розвитком методу стала його внутрішньомолекулярна реалізація. У 1895 році виходячи з алкілгалогеніду Y ($w(\text{C})_Y = 28.35 \%$), що має ряд геометричних ізомерів, класичним методом була несподівано синтезована

біциклічна сполука **Z**, а також дві солі зі співвідношенням молярних мас 1:1.76.

5. За допомогою розрахунків встановіть брутто-формули сполук **Y** та **Z**.

6. Наведіть будову речовин **Z** та **Y** з урахуванням геометричних ізомерів.

3. Най-найякісніший аналіз. Юний хімік, зайшовши до лабораторії, побачив розчин сполуки **A**, яка є середньою натрієвою сіллю кислоти **B**. Речовина **B** за температури 298.15 K та тиску 100 кПа є трьохатомним газом із густиною $1.375 \text{ кг}\cdot\text{м}^{-3}$.

1. Встановіть формули сполук **A** та **B**.

У лабораторії також є розчини солей 1–6. Розчин солі 1 має блакитний колір, солі 2 – зелений, а інші розчини безбарвні. Юний Хімік провів ряд дослідів з розчинами солей 1–6. Спочатку він до всіх розчинів додав розчин солі **A**. У розчинах солей 1, 2, 3 та 4 утворилися осади чорного, брудно-зеленого, жовтого та білого кольорів, відповідно. У розчині солі 2 також виділився газ **B** з вкрай неприємним запахом. Осади, що були утворені з солей 2 та 4, розчиняються у HCl, а осад, утворений з розчину солі 3, – у надлишку розчину **A**. До розчинів солей 5 та 6 Юний Хімік додав розчин натрій сульфату, в наслідок чого утворився осад білого кольору тільки в першому випадку.

Юний Хімік розпилив вихідні розчини у полум'ї пальника. Розчини солей 1 та 5 дали зелене забарвлення, розчин солі 3 – жовте, а розчин солі 6 – фіолетове. Потім Юний Хімік додав до вихідних розчинів розчин нітрату срібла. З розчину солі 2 випав осад білого кольору, з розчину солі 5 – жовтуватого, а з розчину солі 6 – осад жовтого кольору, розчинний у надлишку нітратної кислоти. До інших же розчинів було додано розчин солі 5, у результаті чого з розчинів солей 1 та 4 випали білі осади, нерозчинні у надлишку хлоридної кислоти.

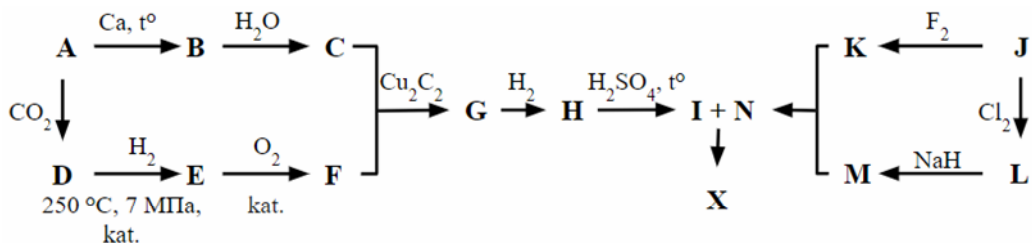
2. Визначте сполуки 1–6, якщо відомо: зневоднений брудно-зелений осад з розчину солі 2 каталізує окиснення амоніаку до монооксиду азоту; сіль 3 – це комплексна сполука ($w(\text{F})_3 = 40.9 \%$); в осаді, утвореному з розчину сполуки 3 масова частка неметалу складає 35.1 %; мінерал, що має такий самий якісний та кількісний склад як і білий осад з розчину 4, має назву сфалерит; сполука 5 має молярну масу в діапазоні 270–330 г·моль⁻¹.

3. Наведіть рівняння хімічних реакцій для всіх зазначених перетворень.

4. Якими ще способами можна розрізнити катіони у сполуках 3 та 6?

4. Ред-Окс озоноліз. Озоноліз алкенів – один з найважливіших методів окисного розщеплення подвійного зв'язку. При приєднанні молекули озону спочатку утворюються малостабільні мольозоніди, які потім перегруповуються у більш стійкі озоніди. Останні не виділяють в індивідуальному вигляді, а відразу розщеплюють під дією різних реагентів. Розрізняють відновне (I) та окисне (II) розщеплення, що відображено нижче на загальній схемі озонолізу.

Відомо наступне: **E** – отрута, від якої людина втрачає зір та, навіть, може втратити життя; **G** – містить дві гідроксо-групи у молекулі ($w(\text{O})_{\text{G}} = 37.2\%$); **I** – популярний органічний розчинник ($w(\text{C})_{\text{I}} = 66.6\%$); **M** – комплексна сполука, надсильний відновник ($w(\text{Na})_{\text{M}} = 60.8\%$); **N** – газ, молекула якого є електронно-дефіцитною; **X** – продукт приєднання.

1. Розшифруйте сполуки **A–N** та **X**, а також наведіть будову їх молекул (для речовин **B** та **M** достатньо навести структури відповідних аніонів).
2. Наведіть рівняння хімічних реакцій для всіх зазначених перетворень.
3. Чи можна отримати бензен з **C**? Якщо так, то яким чином?

7. Якісні речовини (завдання експериментального туру). Для якісного аналізу були приготовлені чотири розчини широко відомих сполук **R₁–R₄**. Вихідні дані про розчини зашифрованих сполук зведені в нижченаведеній таблиці.

Сполука	R₁	R₂	R₃	R₄
Склад (частково)	K^+	K^+	$\text{C}_x\text{H}_y\text{O}_z$	Na^+
Колір розчину	фіолетовий	–	–	–

До розчину речовини **R₁**, який був надлишково підкислений сульфатною кислотою, повільно доливаємо розчин сполуки **R₂** та спостерігаємо утворення бурої суспензії – осад **P₁**. Частину отриманої суспензії переносимо до чашки Петрі та додаємо по краплинах розчин сполуки **R₃**, яку застосовують у побуті, після чого спостерігаємо забарвлення вихідної суспензії у характерний темно-синій колір – осад **P₂**. Залишок бурої суспензії розділяємо на дві рівні частини, доливаємо до однієї надлишок розчину сполуки **R₂** та спостерігаємо розчинення осаду **P₁** з утворенням червоно-коричневого розчину сполуки **R₃**.

Надлишок розчину речовини **R₄**, яка широко застосовується у кількісному аналізі, додаємо до суспензії у чашці Петрі (осад **P₂**), до забарвленого розчину сполуки **R₃**, а також до залишку бурої суспензії (осад **P₁**). В усіх трьох випадках спостерігаємо утворення безбарвних розчинів сполуки **R₂***, що за своїм якісним складом принципово не відрізняється від **R₂**. З часом спостерігаємо блідо-жовте помутніння всіх трьох розчинів – утворення простої речовини **P₄**, а також відчуваємо характерний задушливий «запах від запаленого сірника» – вивільнення газу **P₅**.

1. Складіть схему перетворень, що спостерігалися в ході якісного аналізу.
2. Розшифруйте вихідні речовини **R₁–R₄**, а також сполуки **P₁–P₅** та **R₂***.
3. Наведіть рівняння хімічних реакцій для всіх проведених перетворень.
4. Що візуально спостерігатиметься, якщо до розчину сполуки **R₁**, що був підкислений етановою кислотою, долити розчин **R₄**? Як довести якісний склад продуктів реакції? Наведіть відповідні рівняння хімічних реакцій.

Періодична система елементів Д. І. Менделєєва

1																18	
1 H 1.008																2 He 4.003	
3 Li 6.94	4 Be 9.01											5 B 10.81	6 C 12.01	7 N 14.01	8 O 16.00	9 F 19.00	10 Ne 20.18
11 Na 22.99	12 Mg 24.30	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13 Al 26.98	14 Si 28.09	15 P 30.97	16 S 32.06	17 Cl 35.45	18 Ar 39.95
19 K 39.10	20 Ca 40.08	21 Sc 44.96	22 Ti 47.87	23 V 50.94	24 Cr 52.00	25 Mn 54.94	26 Fe 55.85	27 Co 58.93	28 Ni 58.69	29 Cu 63.55	30 Zn 65.38	31 Ga 69.72	32 Ge 72.64	33 As 74.92	34 Se 78.96	35 Br 79.90	36 Kr 83.80
37 Rb 85.47	38 Sr 87.62	39 Y 88.91	40 Zr 91.22	41 Nb 92.91	42 Mo 95.96	43 Tc -	44 Ru 101.07	45 Rh 102.91	46 Pd 106.42	47 Ag 107.87	48 Cd 112.41	49 In 114.82	50 Sn 118.71	51 Sb 121.76	52 Te 127.60	53 I 126.90	54 Xe 131.29
55 Cs 132.91	56 Ba 137.33	57-71	72 Hf 178.49	73 Ta 180.95	74 W 183.84	75 Re 186.21	76 Os 190.23	77 Ir 192.22	78 Pt 195.08	79 Au 196.97	80 Hg 200.59	81 Tl 204.38	82 Pb 207.2	83 Bi 208.98	84 Po -	85 At -	86 Rn -
87 Fr -	88 Ra -	89-103	104 Rf -	105 Db -	106 Sg -	107 Bh -	108 Hs -	109 Mt -	110 Ds -	111 Rg -							

57 La 138.91	58 Ce 140.12	59 Pr 140.91	60 Nd 144.24	61 Pm -	62 Sm 150.36	63 Eu 151.96	64 Gd 157.25	65 Tb 158.93	66 Dy 162.50	67 Ho 164.93	68 Er 167.26	69 Tm 168.93	70 Yb 173.05	71 Lu 174.97
89 Ac -	90 Th 232.04	91 Pa 231.04	92 U 238.03	93 Np -	94 Pu -	95 Am -	96 Cm -	97 Bk -	98 Cf -	99 Es -	100 Fm -	101 Md -	102 No -	103 Lr -

Таблиця розчинності неорганічних сполук

Іони	Br ⁻	CH ₃ COO ⁻	CN ⁻	CO ₃ ²⁻	Cl ⁻	F ⁻	Γ	NO ₃ ⁻	OH ⁻	PO ₄ ³⁻	S ²⁻	SO ₄ ²⁻
Ag ⁺	Н	М	Н	Н	Н	Р	Н	Р	-	Н	Н	М
Al ³⁺	Р	+	?	-	Р	М	Р	Р	Н	Н	+	Р
Ba ²⁺	Р	Р	Р	Н	Р	М	Р	Р	Р	Н	Р	Н
Be ²⁺	Р	+	?	+	Р	Р	Р	Р	Н	Н	+	Р
Ca ²⁺	Р	Р	Р	Н	Р	Н	Р	Р	М	Н	М	М
Cd ²⁺	Р	Р	М	+	Р	Р	Р	Р	Н	Н	Н	Р
Co ²⁺	Р	Р	Н	+	Р	Р	Р	Р	Н	Н	Н	Р
Cr ³⁺	Р	+	Н	-	Р	М	Н	Р	Н	Н	+	Р
Cs ⁺	Р	Р	Р	Р	Р	Р	Р	Р	Р	Р	Р	Р
Cu ²⁺	Р	Р	Н	+	Р	Р	-	Р	Н	Н	Н	Р
Fe ²⁺	Р	Р	Н	+	Р	М	Р	Р	Н	Н	Н	Р
Fe ³⁺	Р	-	-	-	Р	Н	-	Р	Н	Н	-	Р
Hg ²⁺	М	Р	Р	-	Р	+	Н	+	-	Н	Н	+
Hg ₂ ²⁺	Н	М	-	Н	Н	М	Н	+	-	Н	-	Н
K ⁺	Р	Р	Р	Р	Р	Р	Р	Р	Р	Р	Р	Р
Li ⁺	Р	Р	Р	Р	Р	Н	Р	Р	Р	М	Р	Р
Mg ²⁺	Р	Р	Р	М	Р	Н	Р	Р	Н	Н	Н	Р
Mn ²⁺	Р	Р	Н	+	Р	Р	Р	Р	Н	Н	Н	Р
NH ₄ ⁺	Р	Р	Р	Р	Р	Р	Р	Р	Р	-	+	Р
Na ⁺	Р	Р	Р	Р	Р	Р	Р	Р	Р	Р	Р	Р
Ni ²⁺	Р	Р	Н	+	Р	Р	Р	Р	Н	Н	Н	Р
Pb ²⁺	М	Р	Н	+	М	М	М	Р	Н	Н	Н	Н
Rb ⁺	Р	Р	Р	Р	Р	Р	Р	Р	Р	Р	Р	Р
Sn ²⁺	+	+	-	-	+	М	М	+	Н	Н	Н	Р
Sr ²⁺	Р	Р	Р	Н	Р	Р	Р	Р	М	Н	Р	Н
Tl ⁺	М	Р	Р	Р	М	Н	Н	Р	Р	М	Н	М
Zn ²⁺	Р	Р	Н	+	Р	Р	Р	Р	Н	Н	Н	Р

Позначення: Р – добре розчинний; М – малорозчинний; Н – практично нерозчинний; + – повністю реагує з водою чи не випадає з водного розчину; - – не існує, ? – дані про розчинність відсутні.